

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
 Abonnementsprijs f 4,- per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
 Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,- per jaar. Losse nummers f 0,25.
 Contrib. Luisterkr. f 1,-. Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,- te voldoen.

GEEN KRANT IN DE BUS

Eens woonde een echtpaar bij mij in huis, en wij maakten met elkaar heel wat mee. Het zou evenwel te veel gezegd zijn om te beweren dat wij lief en leed met elkaar deelden. Je moet niet te dicht op elkaar zitten, want dat komt de humaniteit bepaald niet ten goede; je merkt ook te goed elkaars fouten. Zelfs een heilige moet je mijns inziens niet van te dichtbij zien. En wij waren er verre van heiligen te zijn. Wij waren doodgegewoon wat men noemt „slachtoffers van de woningnood” en van elkaar, zoals velen in den lande. Toch waren er ook positieve ervaringen, of beter gezegd levenssituaties van gemengd karakter, en het echtpaar had ook verheugend veel bezigheden buitenshuis. Hun relaties belden dan wel bij mij aan en dit gaf soms aanleiding tot ongezochte ontmoetingen, zowel aardige, als die men in de conflictpsychologie tot een apart vak van studie heeft gemaakt. Want mensen botsen vaak op elkaar zonder dat daar echte oorzaken voor zijn aan te wijzen, zoals ik u met het volgende voorval wil illustreren.

De man van mijn inwonende echtpaar was onder andere bezorger van een bekend ochtendblad. En als er abonnees hun krantje niet hadden ontvangen dan kreeg ik in de loop van de morgen tijdens de afwezigheid van 't echtpaar mensen aan de deur, die hun klachten niet onder stoelen of banken staken. Of zij dachten dat ik het agentschap van die krant had weet ik niet, maar zij stelden mij klaarblijkelijk wel aansprakelijk. Ik liet hen uitrazen en zei daarna met gestileerde beleefdheid dat ik niets met die krant te maken had.

Sommigen vroegen mij dan wel de boodschap over te brengen, hetgeen ik pareerde met het verzoek de kwestie maar op een papiertje te zetten en in de bus te doen. Waarop men dan wel verzocht om potlood en papier.

Wat is het aardige uit dit voorval? Men zou er een hele beschouwing op kunnen baseren over de huidige mens. Ontkent u maar eens dat voor hem de krant een eerste levensbehoefte is! En waar zouden we blijven zonder ochtendbladen?

De millionairs zagen het uitstekend in om

als krantenjongens te beginnen. „Geen krant in de bus” als titel van deze toespraak is dan ook bedoeld om te appelleren aan een eerste levensbehoefte. Geen krant in de bus op een weekse dag betekent dat het leven uit zijn dagelijkse baan wordt geslingerd, dat we ons oriëntatieapparaat verliezen, dat we geen contact meer hebben met de grote jongens van de politiek en geen contact meer met Kronkels. We zijn op onszelf teruggevoerd.

Het is niet mijn bedoeling om u een college te geven over de krant als massacommunicatiemiddel of over de perswetenschap al is dat een vak op zichzelf. Ik veroorloof mij slechts een enkele opmerking over onze menselijke verhouding tot de krant. Voor velen is het een autoriteit, want om hun woorden kracht bij te zetten zeggen zij wel: Het staat in de krant, hetgeen bewijst hoe hoog de bedrukte vellen houthoudend papier in aanzien zijn gestegen sinds de mensen op het platte land ter kerk gingen mede om nieuws te vergaren.

Er bestond namelijk op het Nederlandse platteland tot ver in de 19e eeuw de kerkgang om nieuws, de zogenaamde kerkespraak. Nadat de godsdienstoefening geëindigd en de zegen gesproken was werden de wereldlijke zaken voorgelezen door predikant, koster of schoolmeester. De zondag was de dag voor het nieuws. Toen vond op het platteland de nieuwsvoorziening op zondag plaats, thans in de week. En wee de weekse dag waarop er geen krant in de bus komt.

Het Nederlandse dagbladlezen heeft een enorme vlucht genomen, nadat in 1869 het zegelrecht op dagbladen werd afgeschaft en zodoende „de vuile vingers van de fiscus onder aan de pagina's” verdwenen, om het in de terminologie van die dagen te zeggen. En thans is de krant onze betrouwbare vriend in het leven.

Er zijn wel sceptici die alleen de geschriften lezen waarmee zij een persoonlijke relatie hebben, zoals de wijze man die tegen mij zei: „De krant die lees je niet, maar die heb je gelezen.” En na deze spitse opmerking vroeg hij even mijn ochtendblad ter inzage. Ook moeten er mensen zijn wier algemene

ontwikkeling bestaat uit de som der zaterdagavondbijvoegsels van hun krant. Maar genoeg hierover. De krant is heden onmisbaar en de Nederlandse kranten staan op hoog peil. Ze hangen immers samen met de intelligentie van het krantenlezend publiek. En de tijd van Goethe — de Goethezeit — ligt ver achter ons. Want Goethe behoorde tot degenen die geen waardering hadden voor krantenlectuur omdat zij weinig laat beklijven en rijpen.

In het voorspel tot Faust wordt dan ook gezegd:

Kijk om u heen, voor wie gij schrijft!

Wanneer den één verveling drijft,

Komt de ander, zat van tafel opgerezen

En wat het allerergste blijft,

Veel hunner hebben juist de krant gelezen.

Nu kom ik dan — met uw verlof — nog even terug op het voorbeeld uit het begin van mijn causerie van de mensen die geen krant in de bus hadden gevonden en toevallig mij daarvoor uitkafferden. Wat is het aardige uit dit voorval? Het aardige van het voorval dat ik schetste is voor mij het feit, dat men een oorzaak zocht en stelde voor het niet bezorgen van de krant die er niet was. Ik had er namelijk echt niets mee te maken al stelde men mij nog zo verantwoordelijk. Daarover wilde ik nu met u spreken want dusdoende kan men op een dwaalspoor komen én met betrekking tot anderen zoals mijn voorbeeld aangeeft, maar ook met betrekking tot zichzelf. Want de mens kan ook bij zichzelf aan de bel trekken en tegen zichzelf zeggen: Dat het in mijn leven zo en zo is gegaan dat deze of gene gebeurtenissen hebben plaatsgevonden, dat ik dit of dat geworden ben, daarvoor zijn allemaal oorzaken te noemen. Het ligt aan van alles, maar niet aan mij.

Ik heb alleen reden om verontwaardigd te zijn, om mijzelf te beklagen, om de omstandigheden de schuld te geven en om een zondebok te noemen. Ik kan mij altijd op de oorzaken beroepen en mijzelf vrijplei-

ten. Met andere woorden: ik kan mijzelf oplichten door het zo te stellen. Velerlei argumentaties van dit slag kan men beluisteren. Als iemand derailleert dan schrijft hij dit veelal toe aan zijn moeilijke jeugd, aan het ongelukkige huwelijk zijner ouders, aan zijn vrouw die teveel geld uitgaf en dergelijke oorzaken. En onaanvaardbaar schijnt de conclusie: *Ik heb het gedaan en ik ben verantwoordelijk.* Het is immers veel makkelijker en behagelijker om weg te kruipen achter de psychologische oorzaken en zichzelf op te lichten. Men zou kunnen redeneren: Van deze oplichterij ben ik zelf het slachtoffer, de gedupeerde, dus dat gaat niemand wat aan.

Het spijtige van deze oplichterij van zichzelf is echter dat zij verhindert zijn leven in eigen hand te nemen. Wij kunnen ons inderdaad laten bepalen door allerlei, maar wij kunnen ook: ons niet laten bepalen en er zelf wat van gaan maken, met andere woorden onze vrijheid benutten.

Het inzicht in eigen vrijheid brengt ook het inzicht mee dat de ander vrijheid is en dat men diens vrijheid kan respecteren en bevorderen. Want veelal benemen wij alleen maar de vrijheid van de ander door hem van allerlei op te leggen en voor te schotelen.

Wij bemoeien ons teveel met elkaar en laten de ander niet vrij om het eigene dat in hem is tot uitdrukking te brengen, om zijn eigen leven te leven. Vaders kiezen het beroep voor hun zoons, moeders de man voor hun dochters. Een hele familie bemoeit zich met een bepaald huwelijk. Buren zouden je eigenlijk je gedrag willen voorschrijven. Een heel dorp komt tussen de genegenheid van twee mensen. Te weinig wordt beseft dat de mens vrijheid is, dat iedere generatie en ieder individu het recht heeft om zijn eigen weg te gaan en zijn eigen fouten te maken. Het bemoeiallen is een ziekte en één der voornaamste oorzaken van slechte menselijke verhoudingen. Daarom is de conclusie van mijn toespraak: Bevorder de vrijheid en begin met de vrijheid van Uzelf.

Een krant wordt niet gemaakt door haar redacteurs, maar door haar abonneés.

Emile de Girardin (1804—1855)

natuurlijk bewaart u de radiolezingen

Om U het bewaren mogelijk en het herlezen van de radiolezingen tot een genoegen te maken, is er een handig verzamelbandje te verkrijgen.

Aan dit linnen bandje, dat voorzien is van een gouden opdruk, zult U veel plezier beleven.

De prijs, die laag gesteld is, bedraagt f 1,95. Gireer het bedrag op postrekening 58 t.n.v. Humanistische Luisterking het Woord van de Week te Utrecht.

Het is een hachelijke onderneming om bezinnend te zijn in een radiospeech, want degene die het gezegde min of meer toevallig ontvangt heeft al zo veel aan zijn hoofd. Hij staat zich misschien momenteel juist te scheren, of maakt zich op om er op uit te trekken, of is nog katterig van de vrije zaterdag die voorafging. Maar straks heeft u de mogelijkheid om weer volle aandacht te schenken aan iets. Want het is zondag en dat is een dag, waarop er per traditie geen krant in de bus komt. Het zij zo!

Misschien grijpt u dan naar ons humanistisch lijfblad Mens en Wereld, dat niet alleen de actuele ontwikkeling van het Humanistisch Verbond weerspiegelt, maar — zoals de titel aangeeft — ook en vooral uitzichten biedt op Mens en Wereld, waarbij aan het humanisme van de vrijheid veel aandacht wordt geschonken, meer aandacht dan in deze korte radiocauserie mogelijk was. De sterkste denkers van onze tijd houden zich met de vrijheid bezig, en over hun filosofieren wordt in het blad „Mens en Wereld” verslag gedaan en gediscussieerd. Maar dit is slechts één kant van dit orgaan, dat even veelzijdig en open is als het Humanistisch Verbond zelve. De vraag dringt zich op waarom u eigenlijk geen proefabonnement zoudt aanvragen. Wij willen uiteraard geen zieltjes winnen, maar stellen de relatie met iedere buitenkerkelijke op prijs, want wij zijn een organisatie van buitenkerkelijken. En ook voor ons humanisten is de pers een communicatiemiddel. Met het blad „Mens en Wereld” bereiken wij u om de veertien dagen. Het is zeer geschikt om gelezen te worden op zondag, de dag van recreatie en bezinning, de dag waarop er geen krant in de bus komt.

JAC. DE ROY

iets heel liefs

Een rieten dak met wilde wingerd,
 Een wegje, dat er henen slingert
 Door 't weke lover, dat al leutert;
 Een kleine dreumes, die beteuterd
 Naar 'n ietsje en een nietsje ziet;
 Een vogeltje van wiedewiet!
 Een gele, zonverheugde ketel,
 Een rode lap bij dovenetel,
 Een appel, die te bersten bloeit
 In 't licht, dat met het windje stoeit
 En fladdert in het glanzig veld
 En van iets vriendelijks vertelt;
 Een beetje stilte en zonnigheid,
 Een klein beetje tevredenheid,
 En overal die blauwe hemel
 Met tintel-ver dat blond gewemel;
 Een veertje, dat er nederdwereld...
 Er is iets heel liefs in de wereld!

C. S. Adama van Scheltema

Lees „Mens en Wereld” f 7,50 per jaar. Voor leden luisterkring, abonnees op het Woord van de Week en leden Humanistisch Verbond f 5,— per jaar.
 Zij, die zich nu abonneren, ontvangen alle nummers tot 1 oktober gratis.
 U kunt zich thans abonneren door storting of overschrijving van resp. f 1,75 en f 1,25 op girorekening no. 304960, t.n.v. het Humanistisch Verbond te Utrecht. Op het girostrookje: „nieuw abonnee „Mens en Wereld” 1962”.

Niemand wantrouwen is onnozel, iedereen
 wantrouwen dwaasheid, zichzelf wantrouwen
 de eerste stap naar de wijsheid.

Lingrée

lezingen voor de radio

zo. 5 augustus VARA 9.45 uur: C. H. Schonk: „Oorlog in het klein”.
 zo. 12 augustus VARA 9.45 uur: J. Bijleveld: „Het derde internationaal congres van humanisten”.
 zo. 19 augustus VARA 9.45 uur: W. van Dooren: „Utopie en werkelijkheid”.

In 1876 werd in New York onder leiding van Dr. Felix Adler een „Gemeenschap voor Ethische Cultuur” opgericht. Al gauw groeide deze uit tot een Ethische Beweging met actieve centra in Brooklyn, Chicago, Long Island, Los Angeles, New Jersey, New York, Philadelphia, St. Louis en Washington. Voor het einde van de eeuw verzezen er verwante groeperingen in Oostenrijk, Zwitserland, Duitsland en Engeland. Tegenwoordig is de Ethische Beweging een bloeiende stroming en een machtige steunpilaar in de Internationale Humanistische en Ethische Unie. De oprichter van de beweging, Felix Adler, werd in 1851 geboren in West Duitsland. In 1857 emigreerde het gezin naar de Verenigde Staten, waar de vader, Samuel Adler, de post van rabbijn aanvaardde aan de tempel Emanu-El te New York. De toen aan de gang zijnde strijd om de bevrijding van negerslaven maakte een diepe indruk op de nieuwkomers. Jaren later bekende Felix Adler, dat deze strijd bij hem voor het eerst het bewustzijn wakker maakte van sociale en politieke idealen.

Na een studie aan het Columbia College vertrok hij in 1870 voor drie jaar naar Europa. In 1873 behaalde hij de doktorsgraad in de semietische talen aan de universiteit van Heidelberg. In Europa kwam hij onder de invloed van de groeiende belangstelling voor de mens, de mens in de wetenschappen van de geschiedenis, de anthropologie, de biologie, de evolutieleer, de lijdende mens in het tijdperk van de industriële revolutie en het opkomende socialisme. De toenemende godsdienstkritiek vervreemde ook hem meer en meer van de traditionele vormen van geloof en maakte het hem onmogelijk om de in de familie Adler traditionele roeping tot het rabbinaat langer te volgen.

Teruggekeerd in Amerika aanvaardde hij, 22 jaar oud, een post als docent in het hebreuws en de semietische letterkunde aan de universiteit van Cornell. Na drie jaar gaf hij deze post echter op, omdat zijn zin voor de praktische politiek, zijn verlangen naar maatschappelijke en geestelijke hervorming en zijn overtuiging, dat de mens met de expansie van de moderne techniek en economie, des te meer behoefte had aan zedelijke vorming en verdieping, het hem onmogelijk maakten langer bevrediging te vinden in een geleerden-bestaan.

Voor zijn ideaal van zedelijke en geestelijke groei, die gelijke tred moest houden met de ontwikkelingen in de maatschappij, de wetenschap en de techniek, vond hij oorspronkelijk weerklank in de kringen van de Vrije Religie, die de traditionele vormen van godsdienst onvoldoende achtte om te kunnen bezielen tot een nieuwe, progressief gerichte samenleving. Maar al gauw vond Adler ook de Vrije Religie in Amerika te veel bespiegelend en te weinig praktisch. Op dit praktische wilde hij veel sterker nadruk leggen. In de werkelijkheid van het alledaagse leven voelde hij de behoeften aan di-

rekte arbeid, maatschappelijke zorg, zedelijke vorming van het kind, geestelijke bezieling van de zoekende, twijfelende medemens.

De Gemeenschap voor Ethische Cultuur trachtte in deze behoeften te voorzien. In 1877 stelde Adler een program op van praktische maatregelen: oprichting van vrije kleuterscholen en speeltuinen om de kinderen van werkende ouders uit de overvolle wijken van New York op te vangen en een gezonde start voor het leven te geven; oprichting van openbare scholen waar in een nieuwe mentaliteit zou worden onderwezen in een „eenheid van industriële en geestelijke vorming van handen en hersenen”; oprichting van zondagscholen waar jongeren niet worden onderricht in het evangelie maar een praktische zedelijke en geestelijke, ondogmatische vorming krijgen. Hij pleitte voor het gratis zenden van verpleegsters en medicijnen naar onbemiddelde zieken. Hij propageerde coöperatieve vormen in de industriële onderneming. Hij was voorstander van progressieve inkomsten- en successiebelasting.

In een later stadium heeft de Ethische Beweging verschillende van Adler's ideeën verwezenlijkt, vooral die welke op het terrein van de zedelijke en geestelijke vorming lagen. De zedelijke vorming van de mens, door Adler „ethische cultuur” genoemd, is onmisbaar voor het uiteindelijk succes van alle pogingen tot maatschappelijke hervorming. Het aangrijpingspunt voor deze vormende invloed lag voor Adler in de konkrete menselijke verhouding. Daarmee bestreed hij aan de ene kant het overmatige individualisme van de liberale traditie in Amerika en de al te sterke nadruk op het kollektivisme in de extreme vormen van het socialisme aan de andere kant.

In 1903 werd Felix Adler benoemd tot hoogleraar in de sociale en politieke ethiek aan de Columbia Universiteit, welk ambt hij tot aan zijn dood in 1933 heeft uitgeoefend. In deze functie heeft hij de grote invloed van zijn veelzijdige werkzaamheden ook uitgestrekt tot de kring van het universitaire onderwijs, over vele generaties van leerlingen en studenten, over kollega's, die zijn vruchtbare ideeën op talrijke posten in de Amerikaanse maatschappij hebben uitgewerkt en verder uitgedragen. John Dewey, Horace Friess, Frederic Wertham en vele andere autoriteiten op het gebied van de opvoedkunde, sociale pedagogie, sociologie, wijsbegeerte, kinderpsychologie, in de letteren en beeldende kunsten, het maatschappelijke werk, de sociale hervorming hebben erkend hoeveel ze aan Adler te danken hebben gehad.

Het regime dat in het jaar van Adler's dood in zijn geboorteland aan de macht kwam heeft nog eens aangetoond hoe schrijnend de behoefte in de wereld is aan Adler's ideaal van ethische cultuur.

KWEE SWAN LIAT